

gram. En in wat daarvan toch aanwezig was, vormde verzet tegen de antithese, tegen de opsplitsing van het volk in een christelijk en een niet-christelijk deel een niet onbelangrijk gemeenschappelijk element. De eigen confessionele organisatie werd gezien als een noodverband. Lohman achtte de situatie in Engeland, waar confessionele partijvorming niet nodig was, eigenlijk veel gezonder. De identificatie met de eigen groep kon natuurlijk in zo'n situatie niet al te groot zijn. De behoefte aan een eigen spreekbuis was relatief klein.

Ook de materiële basis voor een levenskrachtig partijorgaan was onder deze omstandigheden zwak. Als chef-redacteur Q.A. de Ridder in 1930 in een speciaal nummer van *De Nederlander* (19 september 1930) - vrijwel hetzelfde artikel staat ook in het jubileumnummer van 16 mei 1934 - moet aangeven wat nu het bijzondere is van journalistiek bedrijven aan een christelijke krant, komt hij niet veel verder dan het vermelden van de aanhankelijkheid en zachtaardigheid van de lezers voor wat de positieve kant daarvan betreft en, wat het negatieve aangaat, een voortdurend gebrek aan geld en ruimte, kortom aan alles wat nodig is om een goede krant te maken.¹

De cijfers tonen aan dat de christelijk-historische pers in een nog zwakkere positie verkeerde dan de pers van de andere confessionele stromingen. Als we de cijfers die Vos² geeft over het geringe bereik van de protestants-christelijke pers in de jaren dertig, verder uitsplitsen, dan blijkt de antirevolutionaire pers al een niet al te groot bereik te hebben gehad in de eigen politieke kring (electoraat), in ieder geval kleiner dan dat van vooral de katholieke en in mindere mate de sociaal-democratische pers. Cijfers uit andere landen, die een sterke richtinggebonden pers hebben gekend, of nog kennen (Scandinavië), doen vermoeden dat het bereik van deze kranten echter blijft binnen de marges die men bij een goed functionerende richtingpers mag verwachten.³ Bij die verdere

1. Q.A. de Ridder, 'Vreugde en Leed van de Journalist aan de Christelijke Courant', *De Nederlander* 19 september 1930; Q.A. de Ridder, 'Vreugde en Leed in de Journalistiek', *De Nederlander* 16 mei 1934.

2. Vos, René, *Niet voor Publicatie: De Legale Nederlandse Pers tijdens de Duitse Bezetting*, Amsterdam 1988. Vos geeft aan dat de oplage van de elf antirevolutionaire bladen 85% omvatte van de totale protestants-christelijke dagbladpers. Het totale aantal abonnees van deze elf kranten bedroeg (begin 1940) 94.300. Afgezet tegenover het door de ARP behaalde stemmenaantal van ca. 666.000 bij de zeer succesvol verlopen Tweede-Kamerverkiezingen van 1937, een dekking van ruim 14%. De CHU behaalde in 1937 een voor deze partij slecht verkiezingsresultaat (303.000 stemmen). Het aantal abonnees op *De Nederlander* bedroeg in 1940 8.230 (in 1937 7.370). Dezelfde berekening als bij de ARP toegepast levert dan een dekking van 2,7% op.

3. Seymour-Ure, Colin, *The Political Impact of Mass Media*, London-Beverly Hills, 1974.